

INTRODUCCIO
A LA
DECADENCIA VALENCIANA

INDEX

© MARIVI FERRANDIS I OLMOS

Edita: LO RAT PENAT. 1997
C/. Aparisi i Gujarro, 10
46003 VALENCIA

En el patrocini del INSTITUT VALENCIÀ DE LA JOVENTUT

Cap de la seccio de publicacions: CONSUELO RUBIO I MARTINEZ

I.S.B.N.: 84-89069-33-6

Dep. llegal: V-4135-1997

Imprimix: GRÁFICAS RONDA, S.L.
Maestro Valls, 10
46022 VALENCIA

PRESENTACIO.....	5
I. ¿QUE S'ENTEN PER DECADENCIA?	9
II. CAUSES GENERALS	13
A) POLITIQUES.....	15
B) SOCIALS.....	15
C) LLITERARIES.....	15
D) ECONOMIQUES.....	16
III. CONSEQÜENCIES	17
A) LA PRODUCCIO POPULAR, UNA EXCEPCIO.....	19
B) AVANÇ DEL CASTELLA.....	19
C) MINVA LA TENSIO CREADORA.....	19
D) IMPRENTA.....	19
IV. PERIODOS	21
A) EL SEGLE XVI.....	23
1. Aspecte Historic.....	23
2. Aspecte Llingüistic.....	26
3. Aspecte Lliterari.....	27
B) EL SEGLE XVII.....	33
1. Aspecte Historic.....	33
2. Aspecte Llingüistic.....	35
3. Aspecte Lliterari.....	36
C) EL SEGLE XVIII.....	40
1. Aspecte Historic.....	40
2. Aspecte Llingüistic.....	43
3. Aspecte Lliterari.....	44
BIBLIOGRAFIA	51

PRESENTACIO

La *Decadencia* ha segut i es un periodo conflictiu i polemic, del qual hi ha pocs treballs i estudis realitzats en profunditat, potser siga perquè en esta época no es produïxen obres importants en la nostra llengua, no obstant es registra una gran incorporació d'escriptors naixcuts en terra valenciana a la literatura en castella.

Esta es, puix, una etapa del nostre passat historic i llingüistic que, si no es la més rellevant en quan a apogeu i afiançament del valencià, no deixa de ser interessant i de constituir una etapa, molt significativa per cert, dins de la nostra evolució com a poble.

M'estic referint a uns segles que son com un pont, un parentesis entre l'època aurea, el Segle d'Or Valencià (el s. xv, època d'esplendor per a València en tots els aspectes: social, polític, econòmic, llingüístic...), i el s. xix, època de la Renaixença valenciana, a on la llengua experimenta un nou reviscolament, després de l'impas, i de l'esmortiment dels segles anteriors, que constitueixen el periodo de la DECADENCIA: segles xvi, xvii i xviii, que seran els protagonistes d'este breu estudi.

La *Decadencia* l'enfocare des de dos alvertents:

- L'HISTORICA, ja que en ella se constaten causes i conseqüències que expliquen el fenomen llingüístic, i a més es en estos segles a on es va a produir la pèrdua dels privilegis i possibilitat d'autogovern conseguits en l'època de Jaume I. També es tractaran uns altres episodis que formen part del nostre passat historic.
- La LLINGÜÍSTICA, per analitzar a més de les causes de l'esmortiment del valencià en estos segles, les característiques fonològiques, i morfo-sintàctiques de la nostra llengua.

Dins d'est apartat també fare referència a la producció *Lliteraria* d'estes centúries i al temps, destacare alguns autors importants que contribuïren molt positivament en la defensa i manteniment de la llengua valenciana per a que esta no desapareguera enmig de les influències d'una llengua clàssica: el llatí, i d'una altra cortesana: el castella.

I

¿QUE S'ENTEN PER DECADENCIA?

Se nomena Decadència en el camp de la lliteratura o de la cultura valenciana el periodo comprés entre els segles XVI-XVIII, encara que hi ha autors que opinen que arriba fins a la mitat del XIX.

Aparentment pareix una epoca morta, pero en el fondo es, mes que res, un periodo letargic i, cap a la fi, comencen a vore's ya les llinies de força d'allo que sera el moviment de la «Renaixença».

El fet de la Decadència, no depen del numero d'escriptors ni de llibres escrits en valencià durant esta epoca, ya que no van a faltar ni poetes ni prosistes. Lo que baixa vertiginosament es l'intencio lliteraria, i quan esta existix, ho fa el to.

Des del segle XVI no se pot comparar la lliteratura castellana i la valenciana, puix els autors d'esta ultima son tots de tercera o de quarta categoria.

En Valencia el fet es distint de lo que passa en Catalunya. Tambe desapareixera en certa mida la lliteratura culta en llengua propia a partir del XVI, pero apareix un considerable moviment d'escriptors valencians que escriuen en castella: Timoneda, Gil Polo, Guillén de Castro entre uns atres, alguns d'ells de certa categoria. Tambe s'ha de citar a dos grans escriptors valencians en llatí: Joan Lluís Vives i Vicent Mariner.

JOAN FUSTER, tambe opina que existixen certes diferencies entre el cas valencià i el català, i mes o manco diu:

«La cultura literària a la València del segle XVI es desenvolupa sota uns condicionaments històrics, polítics i socials, diferenciats dels de Catalunya.

A València, la Decadència no és tan llarga, car fins l'any 1560 continuen editant-se llibres d'escriptors valencians. Però després, la castellanització serà molt més ràpida.

A València la jove tipografia intentava determinar els seus mercats. Els editors miraven d'expandir les seves manufactures fins allà on els era assequible, a base d'emprar-hi els idiomes que calgués. El llatí estava en primer terme perquè s'obria a una venda universal. En quan al castellà, fins a Timoneda, el consum de textos en castellà no arriba a ser important. Després de 1550 hi ha un gros canvi: la lectura del castellà, entre els valencians progressava»¹.

---

(1) FUSTER, J.: *Algunes puntualitzacions a la cronologia de la Decadència*.

II

CAUSES GENERALS

Les causes principals d'esta Decadencia son una serie de fets de divers orde (historic, politic, social, economic, lliterari-cultural), que, a partir del regnat de Pere el Ceremonios (1336-1387), contribueixen a provocar la crisis en la Corona d'Arago. Estes causes son:

A) POLITIQUES

Despres de la mort del rei Catolic, les terres de la Corona d'Arago deixen de notar l'estimul directe de la Cort. El valencià deixa de ser l'idioma de les institucions, encara que en Valencia aço era un fet degut al bilingüisme latent en estes terres.

Les llengües que no capten l'atencio real o cortesana, quedaren en l'estadi de llengua migeval. Aço succeix en el valencià, lo que fa que les seues diferencies locals s'accentuen.

B) SOCIALS

Les classes cultes comencen a abandonar la llengua propia, la qual queda relegada a l'estament popular, i foren adoptades com a llengües de cultura solament el castella i el llati. Un dels primers escrits oficials que en Valencia es varen redactar en castella, fon l'indult dels agermanats promulgat per la virreina Germana de Foix. Si la llengua del princip no es la natural del Regne, el cortesa adopta la del princip.

En Valencia solament se toleraven en valencià les expressions i expansions afectives de caracter populiste, sobre tot en l'espai festiu.

Tambe els humanistes valencians, universalistes i intemporals, utilisen el llati i se desenten de la llengua propia, ya que la cosideren migeval. L'Iglesia, que durant l'Edat Mija havia favorit l'us de les llengües vulgars, en produir-se la Reforma Protestant, rectificà durament la seua postura, convertint-se este en un factor de castellanisacio.

C) LLITERARIES

A la fi del segle XVI i principis del XVII, comencen a posar-se de moda les

academies d'estil italia. El segle xvii en el seu barroquisme i la seua necrofilia caracteristics, fon molt prodcic en festes commemoratives, les quals, a pesar del seu aspecte religios, tenien molts aspectes profans.

Els cançoners colectius mostren l'intensitat de la castellanisacio a la qual havia aplegat el chicotet mon lliterari.

En aquell temps va creixer el desamor per la nostra llengua. La falta de confiança en el valencià com a llengua lliteraria es, en part, motivada pel prestigi que tan rapidament havia conseguit el castella i la seua lliteratura, pero tambe està el fet que indica la falta de personalitats fortes i escriptors ben dotats que lluitaren a favor del valencià, precisament en el punt del Renaiximent a on, per tota Europa, s'imponia la victoria de les llengües vulgars.

D) ECONOMIQUES

Aixina com en el segle xvi no se podia dir que estes causes foren importants en el proces de la decadencia llingüística, en el xvii l'expulsió dels moriscs fon un factor que provocà un colp fortíssim a la societat i a l'economia valencianes. En la llengua autoctona s'expressaven el poble, la burgesia i els aristocrates en les Corts en el xvii, pero no tenia conreu lliterari. La situació se va agravar despres de la guerra de Successió, quan foren abolits els Furs de Valencia, i la llengua nacional fon expulsada de l'Administració de tot el Regne.

CONSEQÜENCIES

A) LA PRODUCCIO POPULAR, UNA EXCEPCIO

Hi ha un sector de la producció lliterària que se queda pràcticament al marge i pot ser que en alguns casos encara prengui més volum: és la lliteratura popular, o la producció que pot subsistir al marge de la cort i d'estament oficials: poesia popular, teatre, satira, cartes privades, etc., en la qual, l'assimilació del castellà no se dona o és parcial, arribant a enllaçar en la «Renaixença».

B) AVANÇ DEL CASTELLÀ

El valencià, com a llengua lliterària, se sotmet al castellà, creixent l'atracció pel seu segle d'Or, fent tot açò que les classes cultes opten per escriure en castellà.

Creix la desconfiança per la pròpia llengua i la superioritat llingüística atribuïda abans al llatí, s'aplica a hores d'ara al castellà. Comença a estendre's l'argument del tortosí Despuig: «El castellà és entès per un major nombre de persones».

C) MINVA LA TENSIO CREADORA

Decreix la creació lliterària i no es produïx ni un autor important ni en valencià ni en castellà, llevat de figures aïllades de segona fila.

En el segle XVI, Petrarca influeix molt en la lliteratura i, a la fi del segle, serà quan Lope troba en València un nucli molt fort de comèdia, que era en castellà, i ha seguit molt important per a entendre el teatre espanyol.

La producció es redueix a gran quantitat de certamens religiosos, temes, bilingües i en mediocres participants.

S'utilitza la mètrica migeval i alguns autors del XVI imitaren la producció castellana. A més, el poeta valencià Ausias March fou molt llegit.

D) IMPRENTA

Per raons de venda, es tendix a publicar en llatí, llengua universal de cultura, i sobre tot en castellà ja que la difusió és més ampla: Espanya i més tard, Amèrica.

Estes han seguit, en general, les conseqüències més immediates de l'inici de la Decadència. Seguidament passarem a analitzar cadascu dels segles que constitueixen el període al qual nos estem referint, o siga, la *Decadència Valenciana*.

IV

PERIODOS

A) EL SEGLE XVI

1. Aspecte Historic

Des de l'epoca dels Reis Catolics, bona part de l'aristocracia valenciana terratinent, s'havia emparentat per matrimoni en la castellana: per esta rao part d'esta aristocracia residia fora de les seues terres; i aço portà com a conseqüència el canvi de llengua. El valencià deixa de ser una llengua de cultura i es convertix en llengua familiar, o siga que es produïx el fenomen que coneixem en el nom de diglossia.

En la nostra societat valenciana la supremacia de l'economia monetaria sobre la dels recursos naturals, tingue repercussions negatives en quant al corporativisme gremial tradicional, el qual es sentia amenaçat. Les capes inferiors i miges de la societat, en decaure els gremis varen perdre el sentiment de seguretat. La noblea, que s'havia tornat cortesana, augmentava els seus privilegis materials. Les diferencies econòmiques entre els distints estaments, accentuades pel desenroll del capitalisme, produïen una gran inseguretat social.

Un greu problema social de Valencia fon que gran part del proletari rural estiguera constituït per moriscs, els quals formaven una minoria ètnica-religiosa i llingüística-cultural, absolutament inassimilable, els quals s'aferraven a les seues tradicions, religio musulmana i llengua arap.

Junt ad estos moriscs i odiant-los «cordialment», vivia un atre proletariat de cristians vells, urba o rural. Una organissacio social tan defectuosa, forçosament havia de causar una crisi i tingue lloc la revolta de la germania.

Conve fer un comentari, encara que breu, d'est episodi historic. Les

Donya Germana de Foix, segons un llenç procedent de Sant Miquel i els Reis. (Museu de Belles Arts de Valencia).

Germanies, foren una revolta que tingue lloc entre 1519 i 1523. Segons Piles Ros, la Germania de València, no fon una revolució proletària, ja que la majoria dels agermanats, tenien filiació burgesa. Els gremis valencians lluitaren contra la noblea, la qual fon defesa pels seus serfs moriscs. En l'estiu de 1519, per por a la terrible pesta que assolava a València, la noblea ix de la ciutat i mentre els impostos que amenacen en arruïnar als llauradors, augmenten. Aprofitant l'absència dels nobles i oficials reals fugitius de la pesta, s'armen els gremis de València, pretextant la defensa del Regne contra les incursions pirates nortafricanes.

Des de 1516 regna en Espanya Carles I d'Àustria, que encara no havia vingut a València a jurar els Furs (els quals juraria en 1527). El monarca pretenia que prestara jurament per delegació seua el Cardenal Adrià d'Utrecht. El Braç Militar i Eclesiàstic s'oponen, en canvi el Braç Popular, més deferent en la corona, accedi ad esta proposta.

El rei, resentit en els nobles, autorisà l'armament dels gremis, formant-se d'esta manera un exèrcit popular en lluita oberta contra la noblea.

A principis d'octubre de 1519, els gremis de la ciutat de València formen «la Germania» i creen per a governar-la la «Junta dels Tretze». Després de moltes pressions la noblea es recolzada pel rei, i els antiagermanats guanyen en l'ajuda de l'exèrcit castellà. Els guanyadors eren els «mascarats», els nobles valencians lligats estretament a la Cort de Germana de Foix, còpia de la de Carles I, i per tant, un factor de castellanisació.

La dura repressió contra els revolucionaris produirà la desaparició de la lliteratura burgesa valenciana escrita en valencià (sobre tot entre els anys 1520-1530), es dir la lliteratura realista que produïa fonamentalment obres col·lectives. El grup aristocràtic se castellanisà i el burges desapareixera, lliteralmènt parlant.

Les tendències castellanisadores que existixen en València s'accentuaren en la repressió (el castellà era la llengua dels virreis i de la seua Cort). La repressió, sobre tot econòmica, acabarà en la majoria de les manifestacions culturals de la burgesia, i la lliteratura satírica i piatosa entrarà en decadència.

S'ha produït el fet decisiu del *canvi de llengua*. Distints autors opinen que les Germanies afectaren de forma clau en la castellanisació cultural de València. En canvi García Cárcel diu que açò no es tan important i segueix dient

que, els agermanats (la burgesia), ja estaven previament castellanisats, encara que insistix que no en la llengua parlada.

Un altre aspecte històric important en el fenomen castellanisador que nos ocupa fon *la Cort de Na Germana de Foix*, que en València tingue molta importància en la difusió del castellà com a idioma.

Fon un nucli cultural molt important, que s'adequà a les noves modes, però tota la lliteratura produïda en esta cort, fon escrita en llengua castellana, que era la dels seus destinataris (els virreis). Cap d'autor cortesà va escriure en valencià perquè la virreïna no el sabia. Si est apareix en alguna obra sobre tot teatral, sera posat en boca de personatges de classe baixa i buscant freqüentment els mateixos efectes: la comicitat.

Esta cort també influi en la castellanisació no solament cultural, sino a més idiomàtica: la partida de nobles a la cort de l'Emperador com a cortesans o els matrimonis d'aristòcrates en València en famílies castellanques va produir l'abandonament de la llengua, com es pot observar en la correspondència ja en la primera mitat del segle XVI.

En resum, podem dir que en València hi hague una acceleració del procés de castellanisació promogut pel govern de Germana de Foix i els seus esposos: Branderburg i el Duc de Calàbria, el seu tercer marit (1526-1696), i també influi molt en este procés Sant Joan de Ribera, virrei i arquebisbe de València (1569-1691). En est últim, València viu un ambient més estricte i la cort te un caràcter italianisant.

El procés Inquisitorial també afecta d'un modo especial a la llengua valenciana, encara que no va atacar mai directament. Però es veren afectats el sector dels conversos, els quals eren bons sustentadors d'ella i al mateix temps la mantenien lliterariament. Jordi Ventura que ha estudiat este tema en detall, arriba a les conclusions anteriors. Fa un llistat dels autors participants en certaments lliteraris i comprova com una majoria d'ells seran acusats de judaïsans, sent inclús alguns d'estos cremats.

La repressió de la Cort de Germana de Foix i l'Inquisició liquiden els sectors socials que promocionaven una cultura autoctona i en valencià front a la cultura renaixentista de la classe social alta feta en castellà.

Com a conseqüència d'açò, desapareixera la poesia satírica i a soles quedarà una poesia religiosa. S'ha de tindre en conte, que la llengua utilitzada per

l'Inquisició era el castellà. Tot junt, fa que hi haja una identificació entre el castellà i la llengua del «poder».

No obstant, en algun temps continuà la publicació de llibres en valencià (sobretot religiosos) en València després del fort colp de la decadència dels anys vint. Sol donar-se la data de 1570 com a inici del monolingüisme absolut en castellà, lo que supona l'abandonament tant del valencià com del llatí.

2. Aspecte Llingüístic

Est apartat el dedicare en primer lloc a la citació d'algunes denominacions de la llengua valenciana que concorren en este segle, per a passar després a extraure els canvis llingüístics del valencià a diferents nivells de la llengua com ara fonètics, sintàctics, morfològics... que he considerat més interessants i possiblement més usats i coneguts.

A pesar de l'utilitzada expressió «llengua valenciana» durant el segle xv i principis del xvi, encara es troben en esta època nombrosos exemples d'uns altres noms usats en anterioritat com són: «romanç, vulgar, pla i matern» entre els més freqüents. Noms arrelgats en estadístiques a base d'obres, protocols i documents públics conservats.

En quant als canvis llingüístics del valencià, en alguns textos del segle xv, i en tots aquells que s'escriuen després de 1460, es poden constatar les següents característiques:

A nivell *fonètic-fonològic*, destacar el manteniment de la «a» etimològica en síl·laba inicial, com en «llançar, jaure, traure, naixer, meravella, nadar...», mentre que el català en este cas fa una –c–.

La palatalització de la /s/ seguida de /k/, molt generalitzada en el valencià, com en «mereixca, naixque, ixca, etc.».

L'omissió gràfica de la «l» en altre/s i nosaltre/s que mossen Fenollar condena expressament en les seues «Regles».

El manteniment de la «e» etimològica en paraules com «fenoll, renyo, redo, genoll».

La representació de la preposició lliterària «ab».

A nivell *morfo-sintàctic*, es podria citar l'alternança de les formes –ea i –esa que provenen del sufix llatí *itia*, com en «pobrea/pobresa, aptea/aptesa, trista/tristes, bella/bellesa»...

També la relativa freqüència dels demostratius no reforçats: «est, esta, estos, estes», que des del segle xvi s'han imposat en València.

I per citar-ne un altre exemple, destacar els nombrosos casos de perdua del gènere femení en el numeral «dos».

A nivell *lexic*, es consolida el fenomen nomenat «hispanisació lèxica», que havia començat ja en els segles xvi i xv. Per hispanisació s'entén la substitució de lèxemes galo-romànics, per uns altres de procedència iberorromànica en la producció lliterària. Junt ad açò se dona una entrada de paraules castellanes, o aragoneses, per efecte del «poder» que va adquirint la llengua castellana.

3. Aspecte Lliterari

En quant a l'aspecte lliterari dire que, en este segle que nos ocupa, hi ha publicacions de diversos temes en valencià i bilingüe, realitzats per autors valencians encara que les seues obres hagen vist la llum fora de les nostres terres, o bé, també hi apareixen obres d'autors que, si bé pertanyen a segles anteriors, les seues obres es publiquen en el s. xvi (com és el cas de S. Vicent Ferrer).

Vull fer constar que, en molts casos, encara que aparega una publicació en valencià, castellà o llatí en el seu títol, son contingut pot ser bilingüe (valencià-llatí) o (valencià-castellà).

Com a gèneros lliteraris es cultivarà: la Lliteratura Jurídica, la Poesia, i la Miscelània. I dins del grup d'unes altres matèries destacariem: la Didàctica, la Filologia, l'Història, l'Hagiografia, la Medicina, la Moral, l'Indústria, la Religió, la Sociologia i la Llei.

Després d'esta breu introducció, passare a fer un estudi detallat dels autors que, des del meu punt de vista, poden resumir millor l'essència d'este segle, i que d'una manera o d'una altra han destacat tant en la seua trajectòria lliterària, com en el seu treball per la defensa de l'autòctonia de la llengua valenciana.

En este període fare menció de la tentativa purista i la reacció satírica a càrrec de mossen Bernat Fenollar i Jaume Gassull respectivament.

L'humanisme arribà pronte a les nostres terres i, els humanistes, per admiració de la llengua llatina, feren decaure la nostra prosa en els seus excessos artificiosos, un immoderat us de cultismes lexics, i una sintaxis torturada per inversions, incisos d'imitació llatina, etc. Un reso que fara Nebrija en la llengua castellana, pero molt mes modestament, son unes:

Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols de mossen Bernat Fenollar i que foren refetes pel català Jeroni Pau.

Es tractava d'evitar les paraules rustiques i es volia donar la pauta del purisme idiomatic. En aquelles regles, eren condemnats els arcaïsmes, refutats els vulgarismes, deixats de banda els dialectismes i proscrietes les paraules populars.

La tentativa purista de Fenollar no trobà, no obstant, un ambient propici i aixina, en València, els llectors i escriptors troben predilecció per la crítica burlesca en forma de ficció poètica. D'este modo, les «Regles» de Fenollar portaren a *Jaume Gassull* a escriure *La brama dels llauradors de l'Orta de València contra lo venerable mossen Bernat Fenollar, prevere, ordenada per lo magnífich mossen Jaume Gassull, cavaller*. En esta obra es condena el purisme idiomatic de Fenollar, a favor de les expressions populars valencianes.

Fon publicada en 1561, i la major importància d'esta, residix en el camp de la lexicografia.

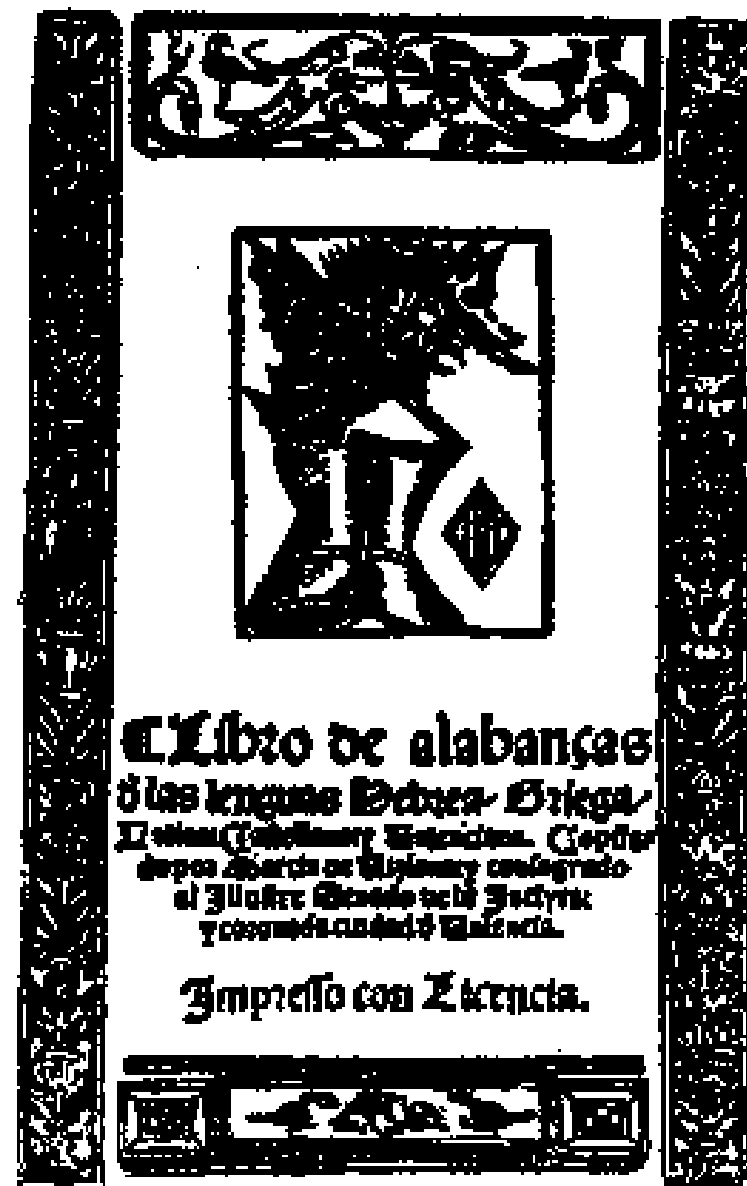
Per a acabar est aspecte lliterari i també este segle, afegire unes característiques generals.

Es pot afirmar que existix una vigència clara dels gèneros populars ya que a lo llarg del s. xvi, i a pesar de la castellanisació creixent de l'aristocràcia i la subordinació de la burgesia, la producció en valencià no desapareix, ni tan sols es talla. En València, continuen escrivint en valencià molts poetes com Andreu Martí Pineda, Valeri Fuster, i també encara que siga en part de la seua obra, Joan Ferrandis d'Heredia i Joan Timoneda, per posar alguns exemples de les dos variants.

En este període, la poesia popular es important i està plena de vitalitat, havent sobreviscut sobre tot per la seua independència dels ambients cortesans.

També en este segle, hi ha intents de conseguir un teatre autocton, especialment en la segona mitat.

Durant esta època mantenen la seua vigència les representacions dels misteris, que arribaren a perdurar fins al segle xviii. I serà en el xvi, quan comencen a representar-se a l'aire lliure, sobre tot en el marc de la processó del Corpus.

Obra d'En Martí de Viciana. Està escrita en lletra gòtica sense numerar, però en signatures. A de 8 fulles i de B 6.

La fulla a la qual correspon la signatura Biiij, porta equivocadament la Aiiij.

En el revers de l'última fulla, a continuació del text, es llig lo següent:

“U.F. Carrança Ordinis Carmelitarum Valencie xxvij. Octobris, M.D. lxxiiij”

En el Museu Britànic de Londres es conserva un exemplar d'esta edició.

Volum de 175 x 126 mm., realitzat per Miguel Ortigues. Eixemplar incomplet de la Biblioteca Universitaria de València, enquadrat en el volum conegut per "El Nazareno".

Comença el text en la fulla següent de la portada: "Lo plant de la gloriosa verge Maria vêt y contemplant son fill glorios crucificat en la creu, ab algunes piadoses contèplacions".

Aclarim que el signe (-) damunt de la e (i de qualsevol altra vocal), indica que hi ha una consonant nasal (m, n, ny) elidida. Es completaria de la següent forma: vent i contemplacions.

FVRS, CAPITOLS, Prouisions, e actes de cort, fets y atorgats

PER LA S. C. R. M. DEL REY DON FERRIS
 Especifica fanyor ara gloriosissim regnent: en les Cortes generals per
 aquell celebrades ab regnicols de la ciutat y regne de València,
 en la vila de Monca, en lo any
 M. D. LXIII.

Estampats en la insigne y corona-
 da de la ciutat de València, en casa de Joan Mey.
 Any M. D. LXX.

Venenfe en València en casa de
 Ferris Borbo lliber, dauant la Diputacio.

la S.C.R.M. del Rey don Phelip. Fol. xxx.

a las primeras Cortes en qualquier proceso que
 sea de fe, e fia fino a los principios, si el
 principal sera por qualquier causa contra
 los nonnatos conuictos sobre las crima, e de-
 lictos de la guerra Despeda y de Bravia, e crimi-
 no por no haer obedido las mandamientos de la
 Magestad, o de lo arripa por aquell otopos
 prerrogativas lo fuesse baptilme, o la que fuesse for-
 ra lo regno, así en respecto de los pines corpo-
 rales como pecuniaris: por lo que por lo que
 que la Magestad, o la regis cort de aquella los
 es obligas por haer ser conuictos los Mones a
 la fazienda de carbalia, e haer ser dize que ha-
 queffen del dize regno, o a las fobas dize conuictos
 fien conuictos sobre fobas en qualquier dize
 da que por baptilme conuictos se pudiese ser a la
 Magestad, fien las primeras Cortes.

ociosio, e congregacion de la presente Cort ge-
 neral, vol y mana la Magestad que cada de la
 tres braças del dize regno de Valencia, faja de
 demar, e dize los Synichos, o otra persona, en
 así que fien tres personas, o Synichos per las
 dize tres braças, para abridir los dize de Cort
 que fien per lo dize de Arago, e Principat
 de Catalunya, a la dize Cort congregacion
 de las dize tres personas, o Synichos de la dize tres
 braças del regno de Valencia, produhira y obre
 aquella dize que produhira y obre la as-
 sistencia y presencia de con los dize tres bra-
 ças del dize regno, como al efecto de la con-
 gregacion de las Cortes generales a fignos del dize
 regno de Arago, e Principat de Catalunya.
 Ab aquella arripa mandamiento y no en otra
 manera, que las dize tres personas dize per
 las dize tres braças, no pudiesen ser a dize
 de Cort, ni a dize qual se qual en pa ablo dize
 de Arago, e Principat de Catalunya, o fien
 alguna, e si lo contrario fubien, que tot lo que
 fieren su tuella: mas que mandamiento pudiese
 abridir, e fien presencia en las dize Cortes ge-
 nerals, e dize Cortes, e conuictos en qualquier
 dize, que en las dize Cortes generales se fobas,
 ha vulgarmente ser en le fío y perjuhi algo
 del dize regno de Valencia, o de qualquier dize
 braças de aquell. E ab fubietos en una e presen-
 ta, que per lo presente ablo no se fob perjuhi
 algo al dize regno de Valencia, ni a algo de lo de
 aquell, ni fien en va, ni en conuictos de
 la dize dize.

Porrogacio de Cortes.

A Magestad considerant
 que la convocacion de las
 personas Cortes, es elida
 general de los regnos de Ara-
 go, e Valencia, e Principat
 de Catalunya, e en
 lo dia de hoy acceptant
 la Magestad la dize a aquella fien per los tres
 braças del regno de Valencia, dize poder a los
 personas en dize dize conuictos que
 se fien a conuictos en la dize de Valencia per
 conuictos y dar cumplimiento al fignos que a la
 Magestad es fien ab la dize dize. Por rra de
 v dize de la dize Cort per conuictos la con-

¶ LAUS DEO.

Estampats en la insigne y coro-
 nada ciutat de Valencia, en calze Joan Mey
 Any M. D. Lxx.

Volum de 328 x 193 mm., XXX folis numerats i dos mes de principis, o siga la portada i la Taula, que princi-
 pia al vers d'aquella. Estan escrits a dos columnes, en signatures i reclams. Eixemplar de la Biblioteca de
 Catalunya; un altre eixemplar se conserva en l'Universitat de Valencia i un altre en la d'Arús de Barcelona.
 Edició de 1565.

B) EL SEGLE XVII

1. Aspecte Historic

En parlar del periodo historic d'este segle, vullc centrar l'atencio en tres
 apartats, els quals considere mes importants i significatius per a explicar el
 tema de la Decadencia valenciana. Estos son: Els moriscs: la seua expulsio i
 conseqüencies demografiques i economicques de la mateixa; la perdua de la
 consciencia foral i la segona Germania.

Els moriscs constituiren al llarc del segle xvi una verdadera preocupacio per
 als governants, perque mentres el poble els mirava en hostilitat per motius reli-
 giosos i economiccs, la noblea els defenia perque, com a vassalls, contribuïen a
 enriquir-la, i combatiren al seu costat en la guerra de la Germania. No obstant,
 el problema acabà quan, el 22 de setembre de 1609, tingue lloc el decret
 d'expulsió dels moriscs valencians, dictat per Felip III, determinant-se ports i
 plages destinades al seu embarcament, com per eixemple: Valencia, Alacant,
 Denia, Vinaros...

Segons diu Teodor Llorente: «Ciento cincuenta mil personas, bien o mal con-
 tadas salieron del Reino: eran el núcleo y la flor de la población agricultora; no
 cabe duda en que produjo su marcha una gran merma en la riqueza pública».

L'expulsió fon un colp fortissim a la societat i a l'economia valencianes, ya
 que la perdua demografica que experimentà Valencia, va supondre una paral-
 lacio de les activitats laborals.

En Valencia, quedaren 500 pobles buits, dels quals se'n repoblaren 258 en
 el segle xvii, per gent cristiana de poblacions veïnes. No obstant, en 1638, 205
 poblacions quedaren despoblades. La repoblacio fon molt lenta, i hagueren de
 vindre immigrants d'uns altres llocs: Catalunya, El Pirineu, Arago, etc.

Les comarques de Denia, Pego i La Marina, foren repoblades principalment
 per mallorquins.

En quant a l'orde social, en Valencia se polarisen els grups socials: minoria
 dominant-majoria explotada.

Com a conseqüencia de l'expulsió dels moriscs, hi ha una depressio econo-
 mica general; el canvi d'estructures te lloc entre 1605 i 1615.

En les comarques meridionals, degut a una oferta mes gran de repobladors,
 tingue lloc una forta reaccio senyorial, lo que desembocà en una dura condicio

servil. Tot el segle XVII, es una epoca de crisis agricola d'escassa produccio en les terres abandonades pels moriscs, de desenroll de la ganaderia i de l'expansio dels latifundis. En les ciutats entra en crisis l'economia burguesa; l'inflaccio arriba al maxims en el periodo 1610-1611, i la «Taula de Canvis» patix un trencament per insolvencia de bancs o entitats de credit, en 1613.

Pero aixina i tot, la depressio pogue ser superada, i en l'ultim quart del segle apareixen sintomes de recuperacio de l'activitat comercial, fins a conseguir un desenroll en el segle XVIII.

En quant a les repercussions idiomatiques de l'expulsió dels moriscs, fare referencia a que la llengua arap d'estos, o siga, la parlada per la tercera part de la poblacio valenciana, era durament vitupendiada pels cristians vells.

La parla vernacula dels moriscs està imitada en la *Doctrina Cristiana en lengua arábiga y castellana* de l'arquebisbe Martín de Ayala (1566), en la finalitat de facilitar la catequesis. En ella demostra que els moriscs continuaven parlant arap, a la vegada que reflexa un arap un poc diferent del parlat en Granada. Se coneix en dificultat l'arap parlat en els segles XVI i XVII en Valencia, pero devia ser molt corruptut.

Com que Valencia havia segut repoblada per gents d'uns atres regnes, despres de l'expulsió dels moriscs, se poden constatar caracteristiques dialectals dels regnes repobladors, com els parlans de Tarbena i de La Vall de Gallinera en caracteristiques mallorquines.

La vinculacio dels nobles a la monarquia, se va traduir en el canvi de llengua, la seua substitucio pel castella; pero Valencia mai havia segut tan anticastellana com en el present segle, justament l'epoca de major pressio economica i social castellana. De fet, el gran protector de la monarquia, el Comte-Duc d'Olivares digue: *Con los valencianos haré lo que yo quiera, con los aragoneses lo que podré, con los catalanes lo que ellos quieran.*

Centrant-me en el segon punt d'esta part historica, la perdua de la consciencia foral, fare referencia a que este fet sera una nota caracteristica d'este segle. Quan Felip IV de Castella, necessitant recursos, convocà en 1626 Corts d'Arago en Barbastre, de Catalunya en Lleida i de Valencia en Monso, els valencians es queixaren de que les Corts d'este Regne s'hagueren de celebrar fora del seu territori, quebrantant en això un privilegi d'En Pere el Ceremonios, cosa que no se fea en aragonesos i catalans. D'este modo, i fent cas omis el Comte-Duc d'Olivares de les queixes dels valencians, les Corts se celebraren en Monso, a on els tres esta-

ments –l'eclésiastic, el real o popular i el noble o militar– sofriren les majors humiliacions, i no se defengue tal vegada com se devia els furs i institucions propies.

Solament en el periodo posterior, en Carles II (que ya no convocà mes Corts) la recuperacio general a finals de segle es tradueix en la participacio activa dels valencians en la politica de neo-foralisme, reaccio positiva que apareix en la periferia espanyola front a una Castella encara ben immersa en la depressio.

Per acabar est apartat historico fare un breu comentari de la segona Germania dient com a introduccio que, els canvis economics del segle XVII en el Regne de Valencia, es tradueixen en una major pressio economica dels senyors cristians damunt dels seus vasalls, ara tambe cristians. Esta pressio fiscal generà la segona Germania, en 1693, guerra dels llauradors contra els senyors feudals del Ducat de Gandia, que mes tart s'estengue per tot el sur de les terres valencianes. Esta guerra explica el posterior exit dels Austries entre els llauradors, en la Guerra de Successio –ya que els Austries prometien rebaixar-los els impostos.

Aixina puix, esta segona Germania enllaça, seguidament, en la Guerra de Successio, a la mort del rei espanyol Carles II.

2. Aspecte Llingüístic

En esta centuria la llengua propia quedà relegada a la mediocritat, molt mes que en el segle anterior:

El castella va prenent major importancia en perjui del valencià. Inclús en els certaments religiosos o profans, trobem mostres en bilingüe i alguns eren multilingües, puix a mes del castella i del valencià tambe se versifica en llati, portugues i en italia.

Ya que els temes se repetixen, son mediocres en general i l'us del valencià fon molt reduït, no m'estendre massa en les caracteristiques generals de la nostra llengua; no obstant en citare algunes d'elles que es poden apreciar al revisar en general els texts de l'epoca:

- Preponderancia, quasi general, de les formes incoatives en -ix (oferix, sofrix i patix).
- Els demostratius «este» i derivats son generals.
- Apareixen castellanismes com: trono, cuidado, gastos, que ya apareixen en anterioritat.
- Confusio de la B i V.
- Confusio de CH i de G, que pot ser anterior al segle XVI.
- Us ocasional de la grafia Ñ (castellana) en lloc de NY (correcta grafia valenciana).

VOLUM E RECOPI- LACIO DE TOTS LOS FVRS,

Y ACTES DE CORT. QUE TRACTEN DELS

deyous y altres respectes a la Casa de la Diputacion y Generalitat
de la Ciutat y Regne de Valencia en conyuro del Rey N.
de la Corta del Any M. DC. LIII.

PER EN GVILLEM RAMON MORA
de Almenar generos, Doctor en Drets.

ESSENT DEPVATATS DEL DIT REGNE.

Per lo Beu Eusebio de la Illustre. y Reverendissima Fray D. Miquel Almagr
Archebisbe de Valencia y lo Reverendiss. Fr. D. Miquel Merola Abat de Poblet,
y per lo Beu Militar D. Juan de Montoya, y lo dit en Guilleram Ramon
Mora de Almenar; y per lo Beu Ricí Thomas Buit
Cittada, per la Corta de Valencia, y Viscepe
Nicolas Giron, per la Vila de Alborá.

El traspatí de les Cortes de la Diputacion en la infirma y coronada Ciutat de Valencia.
en quils de Prins Mey, a la Plaça de l'Almudaina, a l'Any 1625.

Volum del Dr. Guillem Ramon Mora de Almenar. Les seues dimensions son 250 x 136 mm. de 8 fulles de principis, inclús la portada. Conté 372 pàgines numerades i 18 fulles finals sense numerar, en signatures, reclams i notes marginals. Edició realitzada en la ciutat de Valencia. En les 7 fulles de principis se contenen: La Llicència real en valencià per a l'impressió, donada en el Real Palau de Valencia a 18 de desembre de 1625 pel Marqués de Pobar, "y en pena de cinch-cents florins de or de Arago als Reals Confrens aplicadors, y de bens dels contrafahents exhibidors" als qui no la guarden, observen o contradiquen.

Finis Vnde? Pomy Odis. Pres.

Obra realitzada per En Marc Antoni Orti. Es un volum de 174 x 110 mm.;

23 fulles de principis inclosa la portada i 131 numerades de text. Presenta signatures i reclams. L'eixemplar pertany a la Biblioteca de Catalunya, i no porta index. Segueixen en les 22 fulles de principis la: "Aprovacion del Mvy Reverendo Padre Maestro Fr. Vicente Sierra de la Orden de Nuestra Señora de la Merced..."; les Llicencies del doctor en Marti Dolz del Castellar, vicari general de Valencia, i d'En Petr. Villacampa i Pueyo i varies composicions poetiques d'elogi a l'autor de varies personalitats fetes en llatí, i castella; a mes hi ha dedicatories escrites en valencià.

C) EL SEGLE XVIII

1. Aspecte Historic

En primer lloc fare referència a un fet molt important per a la nostra història: *la Guerra de Successió*:

En 1700 morí el rei Carles II «el Hechizado» i, ocupà el tro d'Espanya un francès, Felip d'Anjou, net de Lluís XIV. Varias potències europees, en considerar que este fet seria un perill ja que augmentava les possibilitats de França, s'uniren per a patrocinar, per mig de les armes, l'accés de l'archiduc Carles d'Àustria al tro hispanic.

D'este modo comença la guerra de Successió, en la qual hi hagué moltes implicacions, a banda d'interessos estrangers.

El Regne de València en un principi permaneixque al marge de la lluita; pero quan l'any 1705, es presentà en Denia una gran esquadra anglo-holandesa, portant a un militar valencià, el general En Joan Baptiste Basset, per a captar l'adhesió a l'archiduc, el Regne de València es va vore implicat en l'enfrontament belic.

L'Historiografia ha presentat als Austries com als conservadors i als defensors de Felip V com a europeistes, pero alguns estudiosos del tema, opinen que esta es una interpretació mal intencionada. Si centrem la nostra atenció en les terres valencianes, el conflicte social es veu marcat per unes denominacions molt conegudes en València entre els partidaris de la casa d'Àustria (MAULETS), i els de la casa francesa (BOTIFLERS).

La causa de l'archiduc Carles era seguida pels llauradors i habitants de ciutats i viles que havien defes la causa de les Germanies; este partit es guanyà moltes simpaties en La Marina i en general en totes les terres valencianes, devent-se tal vegada a un gran temor tant a l'absolutisme com al centralisme, que els Borbons practicaven en França, molt millor que els Austries en Espanya.

Part de la noblea urbana i de la burgesia de la capital, aixina com eclesiastics, estaven a favor de l'archiduc. El camp fon predominantment «Maulet», en l'esperança de vore en la seua victòria una reducció de les opressions senyoriales.

Un fet que va a marcar tant este segle com la posterior Historiografia valenciana, sera la Batalla d'Almansa (25 d'abril de 1707). L'acció belica es desenrolla entre les tropes de Felip de Borbo, comanades pel duc de Berwick, i les de l'archiduc Carles d'Àustria, al front de les quals estaven el marquès das Minas i Lord Galway.

La participació valenciana fon parcial i desorganizada, prenent part en companyia de les tropes de l'archiduc.

La batalla fon guanyada pel francès, i aixina quedaren practicamente obertes les portes de la ciutat de València, la qual fon ocupada. Hi hagué punts de resistència considerable com el cas de Xativa, Denia o Alacant.

Les conseqüències serien les següents:

- La dissolució del consell d'Aragó en juny de 1707.
- València passà a dependre de Castella.
- S'aboliren els Furs, 29 de juny de 1707, perdent-se l'autonomia i convertint-se València en un territori ocupat.

Centrant-nos en la política Borbonica durant este segle, ens caldra parlar de diferents aspectes:

Politic.

Felipe V, en ser proclamat rei, lo primer que feu va ser abolir els Furs per mig d'un Real Decret conegut pel Decret de nova Planta o del «Casón del Buen Retiro».

Este document es el següent:

«Considerando haber perdido los reinos de Aragón y Valencia y todos sus habitadores, por la rebelión que cometieron faltando enteramente al juramento de fidelidad que me hicieron como a legitimo rey y señor, todos los fueros, privilegios, exenciones y libertades que gozaban, y que con tan liberal mano se les habían concedido, así por mí como por los reyes mis predecesores, particularizándoles en esto de los demás reinos de la corona; y tocándome el dominio absoluto de los referidos reinos de Aragón y Valencia, pues a la circunstancia de ser comprendidos en los demás que tan legitimamente poseo en esta monarquía, se añade ahora la del justo derecho de la conquista, que de ellos han hecho últimamente mis armas con el motivo de su rebelión; y considerando también que uno de los principales atributos de la soberanía es la imposición y derogación de las leyes, las cuales en la variedad de los tiempos y mudanzas de costumbres podría yo alterar, aun sin los grandes y fundados motivos y circunstancias que hoy concurren para ello, en lo tocante a los de Aragón y Valencia. He juzgado por conveniente, así por esto como por mi deseo de reducir todos mis reinos de España a la uniformidad de unas mismas leyes, usos, costumbres y tribunales, gobernándose todos igualmente por las leyes de Castilla, tan loables y plausibles en todo el universo, abolir y derogar enteramente, como desde luego doy por abolidos y derogados todos los referidos fueros, privilegios,

prácticas y costumbres hasta aquí observados en los referidos reinos de Aragón y Valencia; siendo mi voluntad que éstos se reduzcan a las leyes de Castilla y al uso, práctica y forma de gobierno que se tiene y ha tenido en sus tribunales, sin diferencia alguna en nada, pudiendo obtener por esta razón mis fidelísimos vasallos los castellanos oficios y empleos en Aragón y Valencia, de la misma manera que los aragoneses y valencianos han de poder en adelante gozarlos en Castilla, sin ninguna distinción; facilitando Yo por este medio a los castellanos motivos para que acrediten de nuevo los afectos de mi gratitud, dispensar en ellos los mayores premios y gracias tan merecidos de su experimentada y acrisolada fidelidad y dando a los aragoneses y valencianos recíprocas e igualmente mayores pruebas de mi benignidad, habilitándoles para lo que no estaban, en medio de la gran libertad de fueros que gozaban antes y ahora quedan abolidos. En cuya consecuencia he resuelto que la audiencia de ministros que se ha de formar para Valencia, y la que he mandado se forme para Aragón, se manejen y gobiernen en todo y por todo como las dos chancillerías de Valladolid y Granada, observando literalmente las mismas reglas, leyes, prácticas, ordenanzas y costumbres que se guardan en éstas, sin la menor distinción ni diferencia en nada, excepto en las controversias y puntos de jurisdicción eclesiástica y modo de tratarla, que en esto se ha de observar la práctica y estilo que hubiese habido hasta aquí en consecuencia de las concordias ajustadas con la Santa Sede Apostólica en que no se debe variar; de cuya resolución he querido participar al consejo para que lo tenga entendido. Buen Retiro, a 29 de junio de 1707".

En este Real Decret, s'acusava de rebels a tots els habitants del Regne de Valencia; la nobleia i uns altres cossos socials alegaren ràpidament la seua fidelitat al monarca; i este, en un altre Decret donat el 29 de juliol, reconeixia tots els privilegis ad estos grups.

La repressió fou molt dura al principi, després el centralisme monàrquic s'imposà en facilitat, favorit per l'expansió econòmica del segle i pel despotisme il·lustrat que conta en la col·laboració de la burgesia.

Aspecte econòmic i demogràfic.

El segle XVIII és una etapa d'expansió, la qual s'havia iniciat ja en les últimes dècades del segle anterior. La població es triplica, de 1718 (255.000 habitants) a 1787 (783.000), omplint-se per primera vegada el buit que havien deixat els moriscs, tenint gran importància en este creixement les immigracions.

En lo referent a l'economia, el desenvolupament de l'agricultura és considerable i va paral·lel al creixement demogràfic. No obstant, no hi ha una autèntica revolució agrícola, destacant-se únicament la creació de nous regadius i l'inici de l'expansió dels cítrics.

De la producció agrícola, una part es dedica a l'exportació, i una altra (ràim, morera, lli, canem) constitueix la matèria prima de l'indústria incipient.

La propietat rural la detenta en gran part la nobleia i l'Església. El llaurador mitjà estava sotmes a impostos reals, senyorials i religiosos.

El comerç també adquirirà major importància; les reformes de Carles III van permetre que diversos ports espanyols pogueren comerciar en Amèrica i l'augment de la demanda de productes peninsulars beneficiaren la producció tèxtil valenciana. Alacant constitueix un gran nucli de comerç.

El floriment econòmic del XVIII serà efímer. L'última etapa de la centúria (1770-1800), en Carles IV, constituirà un període de crisi paral·lel a la que registra en tota Europa, encara que l'agricultura i el comerç valencians la resistiran millor.

Aspecte social.

El desenvolupament econòmic no comportà una transformació de l'estructura social de l'antic règim. En Valencia triomfa encara el règim senyorial, i sobre tot en les comarques meridionals. Valencia constitueix un món rural i senyorial, en petits nuclis preindustrials. Gran part d'estos senyorius estava en mans de castellans i aragonesos.

L'aristocràcia domina la vida social de manera quasi absoluta, recolzant l'uniformisme borbònic i abandonant definitivament el valencià com a llengua.

Els petits sectors burgesos tendixen a reinvertir els beneficis en la terra, inclosa la Real Societat Econòmica d'Amics del País, difusora de les innovacions il·lustrades, també orientarà a la potenciació agrícola. Solament Alcoy constitueix una nota discordant, podent parlar d'una burgesia incipient i de caràcter industrial d'esta ciutat.

Les classes treballadores urbanes s'oposaven als privilegis de l'antic règim, adquirint gran importància a la fi del segle, sent esta una època de crisi general i d'agitació de la gent del camp. Esta crisi explica l'auge del bandolerisme rural i l'abundància de treballadors del camp sense terra, sent simples jornalers.

2. Aspecte Lingüístic

Este segle se caracteritza per la dualitat cultural. El bilingüisme social i literari que venien produint-se des de 1522 es consolidaren, tant per la posició elitista de molts «il·lustrats» com per les conseqüències del decret de Nova Planta, que supogueren per a Valencia la prohibició del valencià, implantant-se el castellà com llengua oficial de l'administració i de la justícia. No obstant açò, va sorgir una reacció recuperadora de la tradició cultural del

valencià un poc més intensa i eficaç que les enyorades reivindicacions anteriors.

En relació a la llengua, Sanchis Guarner afirma que:

«Els valencians doctes desdenyaven o tractaven amb commiseració la llengua del país, però l'estament popular li mantenia absoluta fidelitat. Des del segle anterior la literatura valenciana havia caigut en la folklorització sense contrapunt... Generalment eren només semicultes els autors dels romanços, auques, gojos, rondalles i col.loquis, que gaudien de l'èxit popular... La massa popular a la darreria del segle XVIII va augmentar considerablement el seu pes dins la societat, i per al seu consum es publicaven nombrosos fulls, solts, generalment satírics, escrits en llengua vernacle»².

Tot açò no va excloure que s'establira una «diglossia» en la societat que perdura fins els nostres dies. En les aules retrocedí l'ús del llatí, sent inútil l'intent de reivure'l; per als «il·lustrats», continuà sent el preferit vehicle d'expressió.

Per tot lo dit, no es pot parlar en concret de les variacions lingüístiques d'aquest segle; es podria dir que es segueixen utilitzant les de centúries anteriors (s. XVII sobre tot) quan es tracta d'expressar-se en llengua pròpia, ja que en ser el castellà la llengua preferida del poder, molts foren els llibres escrits en esta llengua.

3. Aspecte Lliterari

En este segle, els gèneros literaris són els següents: Lliteratura Jurídica, Miscel·lania, Música, Poesia, i dins de l'apartat d'unes altres matèries destaquen: La Didàctica, la Filologia, Història, Religió i Zoologia.

En l'apartat que dedique a fer un estudi detallat d'alguns autors més destacats, en el present segle en referiré a tres: Carles Ros i Hebrera, Fra Lluís Galiana i Marc Antoni d'Orellana i Mocholí.

CARLES ROS I HEBRERA

Fon notari i un gran defensor de la llengua. Tingué gran èxit com a escriptor populista. Les seues obres en valencià tingueren gran difusió, encara que hi ha qui va menysprear la seua obra, com Mayans i els il·lustrats de l'època. Però el gran amor de Carles Ros era la llengua dels valencians, de la qual opinava que era una llengua suau, breu i graciosa, barreja de paraules aràbigues, gòtiques, gregues, hebrees i llatines, però rebutja la definició de llemosina per a la seua llengua, al·ludint que aquella seria la dels clàssics i valenciana la dels seus contemporanis.

(2) SANCHIS GUARNER, M.: *La llengua dels valencians*. Ed. Tres i Quatre. 1983. València.

Carles Ros intentà, basant-se en el perfeccionament del valencià, diferenciar este del català i del balear. Algunes de les seues paraules foren:

«Lengua valenciana porque en este nombre es en el que pusieron la mano nuestros pasados en perfeccionarla, en el que ha merecido tantas honras y grandezas... y en el que ha sido tan loada de muchos escritores; pero no en el de la lengua catalana... pues hoy día se conserva malsonante, grosera, isleña y montañesa, que a esto llamamos los valencianos –margall–»³.

En una altra ocasió s'arregla lo següent:

«El fino idioma valenciano consiste, a lo menos ahora, en usarlo con la pulcritud que le han perfeccionado en esta ciudad, sin valerse ya de los vocablos montañeses que aún duran en parte de este reino y en los de Mallorca, Menorca, Ibiza y Cataluña... en Barcelona también es el catalán más culto que en su reino, aunque siempre es lengua grosera, y la valenciana toda primorosa»⁴.

Lo que Carles Ros pretenia era la completa escissió del valencià, la seua independència de la llengua llemosina, ja que considerava que el valencià era la forma més correcta d'aquella, i que València era per al llemosí lo que Toledo per al castellà, o siga el lloc a on millor es parlava l'idioma.

Però segons Sanchis Guarner:

«Carles Ros fou un actiu reivindicador de l'idioma sense parió en la Catalunya divuitesca, però era un bohemí autodidacte, que no reeixí a interessar realment els estufats i competents erudits valencians de la Il·lustració, i que només com a lexicògraf tingué continuadors»⁵.

Algunes de les seues obres destinades a la llengua són:

Epítome del origen y grandezas del idioma valenciano (1734), *Qualidades y blasones de la llengua valenciana* (1752), *Diccionario valenciano-castellano* (1762), un llibre de refranys, i a més reedità obres de segles anteriors.

FRA LLUÍS GALIANA I CERVERA

Fon dominic, narrador i poeta i també un gran defensor de la llengua valenciana. Tenia una formació cultural superior a la de Carles Ros. Va escriure *Rondalla de Rondalles*, que és un conjunt de modismes i paraules populars.

(3) SANCHIS GUARNER, M.: *Els valencians i la llengua autòctona durant els segles XVI-XVII-XVIII*. Alfons el Magnànim, 1963. València.

(4) COMAS, A.: *La Decadència*. Dopesa-2. Barcelona 1978.

(5) SANCHIS GUARNER, M.: *La llengua dels valencians*. Tres i Quatre. València, 1983.

Les seues idees al voltant del valencià son precises i concretes; protesta en contra dels que pensen que la nostra llengua a soles està per a les coses de «gra-ceig», ya que ell la considera a mes per a tractar coses mes serioses i profundes.

Censura als escriptors valencians que, com Beuter, Viciano, etc., deixen d'escriure en valencià alegant que si escriuen en castella, els seus escrits arribaran a un major numero de gent. Ad aço Galiana els respon, que si els escrits eren realment interessants, un altre s'encarregaria de traduir-los, com ya passà en els classicos valencians (Ausias March, Jaume Roig, Joanot Martorell...)

Per a combatre el desdeny social de la llengua menyspreada, propon reeditar els nostres classicos. No obstant reconeix les dificultats economicas de l'empresa, pero confia resoldre-les, quedant el seu parer ben reflexat en estes paraules:

«Jo ya sé que este proiecte no pot eixecutar-lo un home que tinga poques rendes, porque és negoci de gastar diners a manta... Si bé sóc de sentir que qualsevol que imprimira esta gran obra, res havia de perdre, porque tots los que foren de bon gust en aquest Regne, se quedarien molts eixemplars»⁶.

A modo de resum es pot afirmar, que fra Lluís Galiana, sentia verdadera curiositat i un gran amor per les expressions mes genuïnes de la seua llengua materna, tenint un gran interes per arplegar el lexic dialectal.

MARC ANTONI D'ORELLANA I MOCHOLI

Fon juriste i erudit. Afirmà les bases per a una escissio gramatical, en el seu llibre *Valencia Antigua y Moderna*.

Fon jurat de Valencia, i quan escriu o convoca certamens sempre procura dignificar la llengua, afirmant que era necessari rejuvenir la llengua materna, desterrar les veus antigues per les quals se la nomenava a vegades llengua llemosina.

En est intent de marcar l'independencia idiomatica del valencià dia que esta llengua partia com el catala del llemosi, pero l'intens tracte en el castella, la poca comunicacio en el catala i el menorqui, obligaren a la perda de moltes paraules llemosines, a adquirir castellanismes, paraules italianes, i directament derivades del llati; en esta barreja, segons ell, es formà el valen-

(6) LLOMBART, CONSTANTÍ: *Los fillis de la Morta-viva*. Valencia, 1879.

cià. Tambe considera que hi ha una clara superioritat de la llengua valenciana damunt de la catalana, en decadencia fonetica i eloqüencia natural.

Es per tot aço que, en el seu interes de dignificar i elevar el valencià, separant-lo d'unes atres llengües, va escriure Marc Antoni Orellana lo següent en el seu llibre abans aludit *Valencia Antigua y Moderna*:

«Oyendo hablar a los catalanes, mallorquines y valencianos, es muy fácil distinguir éstos de los otros, porque el hablar valenciano tiene la articulación suave, clara y jugando o batiendo la lengua sólo con los dientes o paladar, lo que la habla catalana y mallorquina es violenta, fuerte, áspera y rasgada y con cierta especie de greguesco tiene más de cultural y ciertos ímpetus duros, broncos y violentos...»⁷.

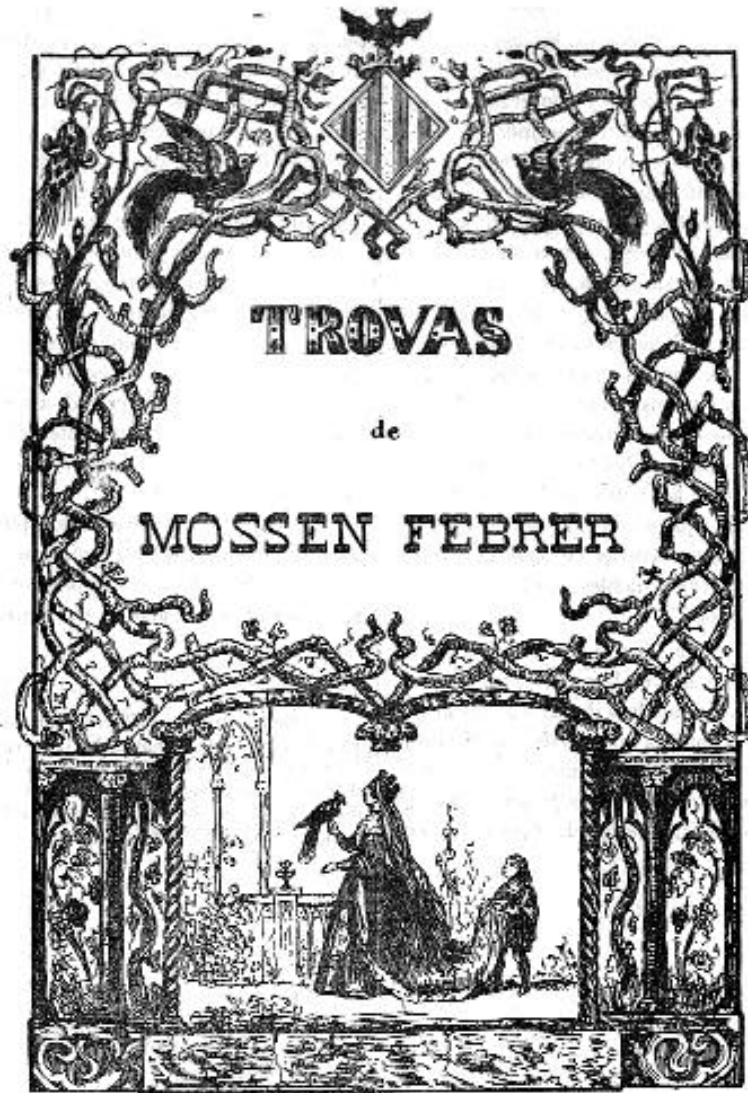
Per acabar este capítul lliterari i este segle XVIII, fare un breu extracte de les caracteristiques generals de la lliteratura:

- En este segle hi ha una dualitat cultural:
  - * Elevat numero d'erudits, que desdenyen al valencià.
  - * El sector populiste que mantenia absoluta fidelitat a la llengua i fonomentant-se en el poble i en els seus gusts, es creà el *casticisme*, emparentat en cert modo en la folclorisacio en la qual havia caigut la lliteratura valenciana del segle anterior.
- La poesia conseguí un to mig. La populista no te cap de pretensio estetica.
- El teatre no ixque d'una discrecio, pero fon variat i en algun nom que transpassà l'escena local. Pero hi hague esforços per combatre esta aficio al teatre, arribant a ser prohibides les representacions per orde de l'Arquebisbe Mayoral, en orde a mes de Ferran VI.
- La novela torna a ser cultivada, coneixent-se ad alguns dels autors fora del Regne.
- En general, i per acabar, en este segle es pot parlar d'un renaixer cultural, ya que l'ambient es mes propici, la societat mes receptiva i els escriptors mes constants.

Despres d'estos segles de DECADENCIA, Valencia protagonisarà un nou floriment en la seua llengua, i en uns atres aspectes en un fenomen cultural conegut en el nom de la RENAIXENÇA.

(7) SIMO SANTONJA, V.: *¿Valenciano o catalán?* Valencia, 1979, p. 309.

Volum de 172 x 100 mm., de XXIV-312 pàgines, mes 2 fulles de principis en els retrats de Jaume I i Mossen Jaume Febrer, i 14 fulles finals o llamines litografiades d'escuts d'armes dels personages del llibre. En el recte de l'anteportada figura lo següent: "Trovas/de/Mossen Jaime Febrer./que tratan/de los conquistadores de Valencia./nueva edición/hecha con presencia de la primera y de un manuscrito antiguo./ e ilustrada con notas/por/ D. Joaquin Maria Bover, entre los árcades de Roma Cleandro Lycéo, caballero/del hábito de San Juan de Jerusalem, individuo de la Real Academia de la/ historia, académico de honor de la de San Carlos de Valencia, de la de San/Luis de Zaragoza i de la de buenas letras de Sevilla: socio de mérito de las/económicas de Murcia, Mallorca y Valencia: de número de la/matritense, etc. etc./.(Viñeta)/Palma./Imprenta de Pedro José Gelabert, 1848".

RAHONAMENT, Y COLOQUI NOU. HON SE RECITEN les fatigues, y treballs que passen los casats, curts de havers: declarant quant, y á quina estat se poden casar los pobres, que perals richa tota hora es bona. Dictat per una Musa Laperá.

Helo aquí:

Un dimècres en la nit,
quant de sopar acabava,
coixquereuilletes me fia
la mehua Musa taymada,
y em pegava portadètes
al tòt fent com qui tocava:
yo conegui que allò era
alguna ideèta estranya
que tenia pera escriure:
traguí prompte la navaixa,
vaig templar bé la plomèta,
al tintèr li possi aygua,
perquels cotons dels Poètes
estan sechs com una gala:
al que comensar volia,
sense papèr mencontrava
pera fer lo borrador,
de quant la Musa em dictàra:
al instant me socurri,
com yo dabàll diña caixa
tenia un full de paper,
brut, com si fóra destrasa,
hon escriguí el romancèt
ques seguix: onsa estremada!
Já saben com hui la vida
del home está apressurada,

puix apenes casi naix,
quant aquest Mon deixa, y marja
per saecula saeculorum,
sènt home mateix la causa,
perque tot sòn atropèlls
lo que fá sens mida, y tassa:
encara bé nols apunta
als gichs lo pel de la barba,
quant já volen ser mes humans
quels Gigants, en la grandaria:
ningú es deixa corregir,
la gènt está arrematada:
uns Senèques tots ser volen:
Cicerons en la elegancia:
vol ser lo Deixepie, Mestre:
lo aprenènt, amo de casa:
lo fill, pare: el nebot, tio:
organiste lo qui manja:
lo substitut duna cosa,
nom de principal sencaixa:
y cada hu molts punts mes,
de lo que sòn brás alcansa:
mes asó nos del assumpt,
entrem en èll, vatja vatja.
Lo que así pretench escriure,
de la gènt jove ques casa,
puix gichs de huit, ó nou auyt
(asó es cosa que mespanta)
já husquen sa Senyorèta,
y festeigen ab gran gala:
així que arriben á tretse,
ó quinze, toquen al arma,
apretant sos casamènts,
molts sens aver portat capa.
Bona surra á les Sanyores,
y calfarles la vadana,
perque enterimènt tingueren,
que asó es cosa desbrafada,
puix se casen per casar,
sens que amor al home hatja.
Alguns destos casamènts,
de riure á mi em donen gana,
quel marit es gich babós,
la muller als trenta ralla,
y á demés dasó li porta
casi dos pams mes de alta,
quell pareix esquirolèt,
y ella trompa capitana.
Yo alabe aquell casamènt

Obra de Carles Ros i Hebrera. En 4rt, 4 pàgines, a dos columnes. No porta peu d'imprenta. Eixemplar de la Biblioteca del Doctor Barbera, de Valencia. En esta pagina hem reproduït part del tex original.

BIBLIOGRAFIA

Volum del Pare Tomas Serrano, de 142 x 200 mm., de 17 fulles de principis sense numerar, inclús la portada i l'anteportada. 452 pàgines numerades i 2 làmines finals. Porta signatures i reclams. L'obra està dividida en tres parts. Està escrita en castellà, però conté poesies en esta llengua i en la valenciana. El volum fon impres en l'imprenta de la viuda Joseph d'Orga, junt al Real Colege de Corpus Christi, en la ciutat de Valencia, en 1762.

- ADLERT NOGUEROL, M.** *En defensa de la llengua valenciana.* Ed. del Cenia al Segura. Valencia, 1977.
- ALMELA I VIVES, F.** *Valencia y su Reino.* Ed. del Cenia al Segura. Valencia, 1985.
- ALMINYANA I VALLÉS, J.** *Crit de la llengua.* Ed. Valencia 2000. Valencia, 1981.
- BERGER, Philippe** *Development et Evolution de la librairie a Valence a l'époque de la Renaissance.* Université de Rouen, 1978. Est articul pertany al llibre: *Actes du 1er Colloque sur 1er Pays Valencien à l'Époque Moderne.* Université de Pau, 1980.
- BORONAT GISBERT, J.** *Pomell de valencianitat.* Associació defensora dels interessos alacantins (A.D.I.A.), Alacant, 1987.
- CABRÉ-MIRA-PALOMERO** *Història de la Literatura Catalana amb textos.* Rosa Sensat/Edicions 62. Barcelona, 1980.
- CARRERAS CANDI, F.** *Geografia General del Reino de Valencia.* Barcelona.
- COMAS, A.** *La Decadència.* Conèixer Catalunya. Dopesa 2. Barcelona, 1978.
- COSTA I CATALA, J.** *¡Desperta Ferro!* Edita Joan Costa i Català, s. j., Valencia, 1988.
- FERRANDO FRANCES, A.** *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians.* Universitat de Valencia, 1980.
- FUSTER, J.** *Poetes, moriscos i capellans.* Ed. L'Estel, 1962.
- FUSTER, J.** *La decadència al País Valencià.* Ed. Curial, 1976.
- FUSTER, J.** *Nosaltres els valencians.* El Cangur, 1977.
- FUSTER, J.** *Algunes puntualitzacions a la cronologia de la Decadència.*
- GARCIA ARENAL, M.** *Los moriscos.* Madrid, 1975.
- GARCIA CARCEL, R.** *Alienación de la cultura valenciana.* Hª 16, nº 33 (Giner, 1979).
- GARCIA CARCEL, R.** *Las Germanías de Valencia.* Barna, 1975.
- GARCIA MARTINEZ, S.** *Els fonaments del País Valencià Modern.* Valencia, 1968.
- LANUZA ORTUÑO, Ch.** *Valencià ¿Llengua o Dialecte? Una aproximació des de la sociolingüística.* Lo Rat Penat. Valencia, 1983.

- PEÑARROJA TORREJÓN, L.** *Moriscos y repobladores en el Reino de Valencia: La Vall d'Uxo (1525-1625)*. 2 Volums. Del Cenja al Segura. Valencia, 1984.
- PEÑARROJA TORREJÓN, L.** *El mozárabe de Valencia*. Ed. Gredos. Madrit, 1990.
- REGLÀ, J.** *La expulsión de los moriscos y sus consecuencias en la economía valenciana*. Milan, 1962.
- RIBELLES COMÍN, J.** *Bibliografía de la Lengua Valenciana*. 5 Volums. Vol. II i III.
- RUBIÓ I BALAGUER.** *La cultura catalana del Renaiximent a la Decadència*. Ed. 62.
- SANCHIS GUARNER, M.** *La llengua dels valencians*. 3 i 4, Valencia, 1983.
- SANCHIS GUARNER, M.** *Els valencians i la llengua autòctona durant els segles XVI-XVII-XVIII*. Institutio Alfons el Magnànim. Valencia, 1963.
- SIMÓ SANTONJA, V.L.** *Valenciano o catalán*. Centro de Cultura Valenciana. Valencia, 1979.
- VENTURA, J.** *Inquisició espanyola i cultura renaixentista al P.V. Tres i Quatre*. Valencia, 1978.
- VILA MORENO, A.** *La lengua valenciana en la administración parroquial (S. XVII-XIX)*. Del Cenja al Segura, Valencia, 1983.
- VV.AA.** *El País Valencià*. Ed. Anaya, S.A. Madrit, 1980.
- VV.AA.** *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*. 12 Volums. Mas Ivars. Ed. Valencia, 1973.
- VV.AA.** *Bases per al Nacionalisme valencià*. Ed. Nova Valencia. Valencia, 1986.
- VV.AA.** *Nuestra historia*. 7 Volums. Vol. 4 i 5. Mas Ivars editors, Valencia, 1980.
- VV.AA.** *Aula de Humanidades y Ciencias. Serie Filologica. Num. 2*. Academia de Cultura Valenciana. Valencia, 1987.
- VV.AA.** *Raons d'identitat. Historia i Llengua*. Lo Rat Penat. Valencia, 1985.

Esta publicacio escrita
en Llengua Valenciana
s'acabà d'imprimir en Grafiques Ronda
el dia 16 d'octubre de 1997,
en l'any d'Ausias March.